

JOHN DONNE:

II. JAJ A VILÁGNAK A BOTRÁNKOZÁSOK MIATT!

Máté 18:7

Az első szónál, *vae*, láttuk, hogy mint *vox dolentis*, mint gyászoló és sirató hang *ah-hal*¹ párosul; Isten ítéletei akarata ellenére jönnek, inkább visszatartaná őket, inkább látná teljesülve ama könnyű feltételeket; és mint *vox minantis*, mint rettentő és fenyegető hang *amen*-nel párosul; ha lázadva megszegik a feltételeket, Isten ítéletei elkerülhetetlenül, elháríthatatlanul bekövetkeznek. Aztán a második szónál, *vae mundo*, és kétféle jelentésénél láttuk, hogy ezek a botrányok és megütközések az egész világra hullnak; a gonoszok magukhoz ölelik a kísértéseket, és élvezik őket, és sajnálják, ha nem olyan erősek; az istenfélők szembesülnek a kísértésekkel, megküzdenek velük, olykor legyőzik azokat, olykor azok győzik le őket; de mindenkit érintenek; és mégsem törhetünk ki a világból azzal, hogy elvonulva élünk, és nem törhetünk ki a világból erőszakos halállal sem, Isten útján kell járnunk, és ott kell megállnunk, ahol Isten jó alkalmat ad.¹ A harmadik részben azt a *gyökérzetet* vizsgáljuk, hogy honnét sarjad a *vae*, honnan ered ez a jaj: *a scandalis*, botrányokból és megütközésekből, - és a szó kettős jelentése szerint az első *scandalum activum*, aktív botrány, mely rosszindulatú vagy legalábbis tapintatlanságból fakadó botrányokozás, a másik pedig *scandalum passivum*, passzív botrány, mely hajlamosságból vagy legalábbis hanyagságból vezet megbotránkozásra. Hogy megértsük a dolog természetét, nézzük meg a szó származékait, alkalmazásait és eredetét. A botrány szó a *scazein*ⁱⁱ igéből származik, jelentése *claudicare*, megakaszt; ebből jön, hogy a botrány valamiféle csapda vagy eszköz, alkalmatlanság megütköztetésre vagy akadályoztatásra, melyet valaki más rejt el az úton, ahol nekem el kell haladnom; s ha ezt lelki értelemre vesszük át és vallási vonatkozásban vesszük: alkalom a bűnre. Sok ága-boga van, sokkal több, mint amit számon tarthatnánk, de néhány gyümölcsöt néhány ágról most idegyűjtöttünk és bemutatjuk nektek. Először is, ami az elsőt, az aktív botrányt illeti, legnyilvánvalóbban és legközvetlenebbül aktív botrány az, amikor azért teszek valamit, ami természeténél fogva rossz, egyértelműen bűn, hogy ezzel az én példámmal alkalmat adjak másnak és felbuzdítsam, hogy ugyanígy tegyen, ez *morbus complicatus*, oly betegség, mely más betegséget hoz magával, oly láz, mely őrvjögésbe csap át. Ez szándékos bűn, a másikat kísértésbe taszító bűn: *peccatus praegnans*, *peccatum gravidum*, szapora bűn, sokasodó bűn. De van ennél egy alacsonyabb fokozat, és ez is aktív botrány; ha úgy teszek valamit, ami önmagában közömbös (tehát nekem nem bűnöm, ha megteszem), hogy ezt látja az is, akinek viszont nem közömbös, sőt szerinte törvénytelen, és mégis, mivel valósággal vagy tisztelettel függ tőlem (a fiam, a cselédem, a bérlőm) és azt hiszi, zokon venném, ha nem tenné meg, és lelkiismerete ellenére megteszi példámat követve, bár a bűn formálisan az övé, de gyökerében az enyém, mert én adtam rá alkalmat; és van egy ennél is alacsonyabb fokozat, de az is aktív botrány. Ha valami közömbös dolgot teszek annak a szemé előtt és tudtával, aki ezt törvénytelennek tartja, s meglehet, példám nyomán nem fogja ugyanezt megtenni, csak mert tőlem függene, mégis, ha szeretetlenül tekint rám, vagy kárhoztat, mert ezt tettem, akkor ugyan a szeretetlensége az ő bűne, de gyökere bennem nevedett, és én okoztam a botrányt. Origenész így fejezte ki ezt: *scandalum est quo scandentium pedes offenduntur*; akadályozása a másik lépteinek, aki messzebb jutna vagy magasabbra hágná az istenfélelemben, mint én; ha azt mondod valakinek: minek neked oly tisztának, oly kegyesnek, oly istenesnek, oly buzgónak lenni, gazdaggá tesz, előnyöd származik belőle? - ez aktív botrány, én okozom, noha, nem kárhoztatom, akinek ezt mondom. Erre a botrányra nyilvánvaló és szemléletes példa, mely Szent Péter és Krisztus közt esett; Krisztus azt mondja Péternek: botránkozásomraⁱⁱⁱ vagy nekem, amikor Péter megdorgálta, hogy Jeruzsálemben akar menni veszély idején; Krisztus Jeruzsálemben akarta üdvözítésünk művét beteljesíteni halálával, és Péter lebeszéli, eltanácsolja ettől az úttól; és ezért Krisztus súlyos névvel illeti tapintatlan buzgóságát, súlyos névvel illeti személyét, *vade retro*, távozz tőlem, Sátán, botránkozásomra vagy nekem.² Ez *scandalum oppositionis*, az ellenkezés, lebeszélés, eltanácsolás, helytelenítés botránya, következésképp Isten céljának

¹ Márk 6:31

² Máté 16:21-23

megsemmisítése az emberben; ez csak szóval történik, de van ennél kevesebb is, a *scandalum timoris*, amikor valaki, akinek hatalma van egy családban, egy plébánián, egy városban, egy királyi udvarban, megfélemlíti azokat, akik tőle függnék (bár nyíltan semmit nem tesz vagy mond ennek érdekében) és így ellankasztja őket Isten iránti vallásos kötelezettségükben és a vallási állhatosságukban; és *vae*, jaj azoknak, akik így tesznek, és *vae mundo ab illis*; jaj a világnak, mert sokan vannak, akik így tesznek. Am van egy másik botrány is, mely ennél is kevesebbnak tűnik, a *scandalum amoris*, a szeretet botránya; Saul feleségül adta Dávidhoz lányát, Mikált, *ut esset ei in scandalum*,^{iv} hogy kelepce legyen számára,³ vagyis, hogy Dávid feleség-imádatában és felesége iránti engedékenységében még inkább kiszolgáltassa magát Saul gonosz terveinek, és *vae illis*, jaj azoknak, akik így tesznek; és *vae mundo ab illis*, jaj a világnak, mert oly sokan vannak, akik így tesznek, vizsgálják az emberek érzelmeit, indulatait és hajlamait, és kiszolgálják őket azokkal a dolgokkal, melyek a leginkább meghatják őket, - így ügyeskedik a maga eszközeivel a római egyház, előnyt ígér az elégedetlen személyeknek, így ügyeskedik maga az ördög, kinek eszköze a római egyház, mert ez minden, amit az ördög tehet kísértés útján, *applicare passivis activa*,^v feltalálja, hogy mire fogékony az ember, és azáltal tevékenykedik. Az ördög nem teremt bennem epésséget, mely ostoba és tapintatlan buzgóságra ragad, sem hidegvért, mely tompa lelketlenségbe fojt; nem áraszt belém vért, mely szabadosságra tüzel, sem búskomorságot, mely Istennel szembeni féltékenységgel és gyanakvással, bizalmatlansággal és kétkedéssel lankaszt.^{vi} Hogy miféle alkatra formáltattam, abban az ördögnek semmi része nincs. De az ördög tudja, hogy ezek közül melyik kormányoz, melyik ural engem, és oly kísértésekkel szolgál, melyek a leginkább tetszésemre vannak, és ez a *scandalum amoris*, a szeretet botránya.

Így hát tudjátok, hogy mi a neve, a természete és a területe az aktív botránynak; mely ellen a textusban közölt tiltó parancs egyetemes, senkit sem szabad ily módon megbotránkoztatnunk, sem példa botrányával, sem meggyőzés botrányával, sem félelem botrányával, sem szeretet botrányával. Mert aligha lehet valaki oly teljesen szabad, oly teljesen önálló, oly független másoktól, hogy meg ne botránkoztatná példa, meggyőzés, félelem vagy szeretet, hogy *ne vinné őt kísértésbe*, s rá ne bírná, hogy saját belátása ellenére tegyen. Üdvözítőnk, Krisztusunk e textus előtt *de pusillis*, kisgyermekéről, gyenge személyekről szolt, akiket könnyű megbotránkoztatni, majd újra visszatér *ad pusillos*, a kis gyermekekhez, a könnyen megbotránkoztatható személyekhez; ez a textus azonban nem róluk szol, vagy *nemcsak* róluk, hanem mindenkiről; ne mondd senkiről: *aetatem habet*, hogy elég idős már, törődjék magával, van már esze, mint másoknak, tanult már eleget a vallás dolgaiból, rossz példa nem árthat neki; hanem ne mutass senkinek rossz példát, ügyelj kinek-kinek a szilárdságára és alkatára, mert aligha oly erős bárki, hogy meg ne rendítse e botrányok közül valamelyik: példa, meggyőzés, félelem vagy szeretet. És aki arra használja bölcsessége ajándékát és éles elméjét, hogy elcsábítsa és félrevezesse az embereket, vagy ereje és tekintélye ajándékát, hogy megfélemlítsen és megretentsen embereket, vagy egyéb ajándékait, szeretet-teljes személyiségét, ügyes társaskodását, szavai hatalmát, hogy törbe csaljon és behálózzon embereket e botrányok bármelyikével, meglehet, kárhozatba lök másokat, de velük zuhan ő is, és nem kerülheti el Isten büntetését, mellyel azokat sújtja, akiknek bukására ilyesmi adott alkalmat.

A parancs egyetemes: senkit ne botránkoztass meg, hogy senki le ne győzessék valami módon. És az apostol gyakorlata is egyetemes, semmivel se adjunk alkalmat botránkozásra,⁴ és megköveteli, hogy Isten dicsőségére együnk és igyunk, tehát arra kötelez, hogy tanuljunk meg elkerülni mások megbotránkoztatását⁵ akár evésünkkel és ivásunkkal; *ha eledel botránkoztatja meg az én atyámfiát*⁶ (megbotránkozik, ha saját lelkiismerete ellenében eszik, vagy megbotránkozik, ha szeretetlenül félreértelmezi az én evésemet), *in aeternum*, mondja az apostol, *inkább soha míg a világ áll, nem eszem húst*, és *nem veszítem el atyámfiát, akiért Krisztus meghalt*.⁷ Ilyen gyöngéd az apostol e dolgokban (semmivel sem akar alkalmat adni a megbotránkozásra). És mivel egyetemesen gondol mindenkire, nem

³ 1Sámuel 28:21

⁴ 2Korinthus 6:3

⁵ 1Korinthus 10

⁶ 1Korinthus 8:22

⁷ 1Korinthus 8:13

akar sem a zsidóknak, sem a görögöknek, és Isten gyülekezetének sem megbotránkozást okozni,⁸ ilyen gondos volt, hogy meg ne botránkoztassa őket, hogy zsidóknak, pogányoknak se adjon jogalapot a botránkozásra, ahogy Isten gyülekezetének sem; így nekünk is ugyanolyan gondosnak kell lennünk a köztünk lévő babonáskodók iránt, mint egymást iránt, hogy semmiféle botrányt ne okozzunk, s még jogalapot se adjuk a botránkozásra. De mit nevezünk a megbotránkozás jogalapjának itt? Jó célok, és jó utak, tiszta és közvetlen és nyilvánvaló eljárások - ezeket nem lehet botránynak nevezni, ez nem jogalap a botránnyra zsidóknak sem, pogányoknak sem, törököknek sem, pápistáknak sem; továbbá Szent Pál azt sem kívánja, hogy mellőzzük a lényeges és szükséges dolgokat, csak mert félnünk kellene ócska és ócsárló emberek nemtetszésétől. Vallásunk *tanbeli igazságainak* megtartása tanácskozások, disputák, írások, és prédikálás által, továbbá annak kinyilvánítása és bizonyítása, hogy vallásunk ugyanaz, amit Jézus Krisztus és apostolai akartak a kezdetekben, ugyanaz, amit aztán az egyetemes zsinatok megállapítottak, ugyanaz, amit ama korok áldott atyái egyöntetűen és változhatatlanul továbbadtak, ugyanaz, amit ama dicső vértanúk halálukkal megnöveltek és eljuttattak szerte a világba vérük folyamai és tengerei által, hitünk kinyilvánítása írás és prédikálás által, hogy ez ugyanaz a vallás, aztán e vallás, melyet Isten árasztott szívünkbe, megőrzése és megvédelmezése, minden eszközzel, amit Isten adott a kezünkbe, *törvényének* illő végrehajtásával; ez nem botrány, nem jogalap botránkozásra zsidóknak sem, pogányoknak sem, törököknek sem, pápistáknak sem. De amikor az alapvető dolgokat és szükséges igazságokat elhagyva, szeretetlenül háborúskodunk érdektelen ügyecskékben, amikor nem vagyunk hajlandók oly dolgokra, melyek a kegyesség, a rend dicséretére és az egyház békességére szolgálnának, bár e dolgokban semmi ártalmas nincs, csak mert a pápisták teszik, s mivel ők letédelnek az ostya *imádatára* a mise alatt, mi még *hálaadásra* sem térdelünk le Isten előtt a szentségekért, mivel ők a szentekhez imádkoznak, mi megvetjük a szenteket, vagy ki sem mondjuk, hogy: *szentek*, mivel ők visszaélnak a kereszttel, mi eliszonyodunk a kereszttől; nos, ez az, ami ellen Szent Pál tiltakozik, és e tiltakozásával megtanít minket arra, hogy ne adjunk jogalapot a megbotránkozásra Isten igaz egyházának, mint ahogy ő még a hamis és gyenge egyházzal sem kívánt így eljárni. Ő nem botránkoztatná meg Isten igaz egyházát semmiféle változtatással, semmiféle hajlandósággal a hamis egyház iránt; de nem botránkoztatná meg a gyenge és hamis egyházat sem azzal, hogy nem állna velük szóba oly dolgok ügyében, melyek dicséretére válhatnának a kegyességnek és nem veszélyeztetnék és nem is ráznák meg a vallás alapjait; ez volt a mi egyházunk bölcsessége a reformáció kezdetén, amikor fejedelmink *végzései* megtiltották nekünk, hogy gyalázatos nevekkkel illessük egymást: *pápista*, vagy *pápas eretnek*, vagy *szakadár*, vagy *sakramentárius*, és más efféle *gyűlöletes* (ahogy a végzés mondja) és gyalázkodó nevekkkel; viszont mindenkor teljesen és elszakíthatatlanul ragaszkodva vallásunk alapvető igazságaihoz, amennyire lehetséges, *békességben kell élnünk minden emberrel*.⁹ Szent Pál nem akarta megbotránkoztatni Isten igaz egyházát, nem akart *színlelni*, és a zsidókat, és a pogányokat sem akarta *bosszantani*. Talán eleget is szoltunk az *aktív botránnyról*, hogy most már továbbhaladjunk rendünk szerint a *passzívhoz*. Mikor látjuk, hogy némelyek (a jezsuiták) egész világot megosztják, ne csodáljuk, hogy olykor maguk közt is megoszlanak. Így hát ugyan a jezsuita Maldonatus^{vii} azt mondja erről a textusról, hogy Krisztus szándéka nem azt volt, hogy megintse a tanítványokat, vagy hogy felfegyverezze őket a botránnyok ellen, lévén, hogy a botránnyok alkalmat adnak bűnre, hanem csak az egymásnak okozott sérelmek okán, tehát ebben a textusban a botránny nem egyéb, mint valami *rossz*, ám egy másik jezsuita (Vincentius Rhegius^{viii}) nemcsak más véleményen van, hanem úgy gondolja, hogy emez vélekedés (így mondja) értelmetlen; értelmetlen, mondja, ezt így értelmezni; mert okozhat-e sérelmet egy embernek a saját keze, lába vagy szeme? És mégis, ezen a helyen, úgymond, megbotránkoztatják, megütköztetik őt. Maldonatus abból indul ki értelmezésében, amit ő Aranyházájú Szent János,^{ix} Euthymiosz^x és Theophylaktosz^{xi} és más atyák értelmezésének tart; márpedig a tridenti zsinat^{xiii} kötelezi, hogy a Szentírást az atyák szerint magyarázza, és haragszik ránk, mintha mi ezt valaha is másképp tettünk volna, nos, tőlük indul ki, ezért nemcsak az irántuk való tisztelete, hanem ennek az igehelynek az összefüggése és egyértelmű jelentése is köthette volna; mert Krisztus itt úgy kiáltja a *vae*-t, mint *vae dolentis*-t, mert siratja nyomorúságukat, és mint *vae*

⁸ 1Korinthus 10:32

⁹ Róma 12:8

minantis-t, mert nemcsak azokat fenyegeti ítéleteivel, akik megbotránkoztatnak és megütköztetnek másokat, hanem azokat is, akik oly könnyen megbotránkoznak másokon, és bármi pletykára megvetik vallásukat és a keresztyén állhatatosságot. *Parum distat scandalizare et scandalizari*; csaknem ugyanolyan nagy bűn az okozott botrányon megrendülni, mint botrányt okozni. Krisztus mindkettőre utal ebben a textusban; az aktív és a passzív botrányra; noha az utóbbi *melius quadrat*,^{xiii} mondja egy mai hittudós, akit méltán hasonlíthatunk a régiekhez, mert a Szentírás értelme a lehető legjobban egybevág Krisztus szándékával és céljával, hogy ezt a *vae*-t (jaj a világnak) úgy vegyük és értelmezzük, mint passzív botrányt, mint megbotránkozást.

Ez a *vae* háromféleképp érvényesül, tekintsük meg; először, *vae quia illusiones fortes*, jaj a világnak, mert ezeknek a botrányoknak és megütközéseknek, és kísértéseknek és megpróbáltatásoknak oly erős a természete; aztán *vae quia infirmi vos*, jaj, mert oly gyenge a természetetek, és aztán *vae quia praevaricatores*, jaj, mert színlelünk a magunk ügyében, és meggyengítjük magunkat, és megbotránkozunk olyan dolgokon, melyek önmagukban nem botrányosak, és nem is irányulnak megütköztetésre. Az első kettő azért jaj, mert megbotránkozunk, ha a botrányok valóban erősek és te valóban gyenge vagy; a másik azért jaj, mert akkor is, és ott is megbotránkoztok amikor és ahol könnyen elszakíthatnátok a hurkot, felhagyhatnátok a fenntartásaitokkal. Először, tekintettel arra, hogy ezek a botrányok és kísértések és megpróbáltatások, melyektől mi mind szenvedünk e világban, oly hevesek, erősek, elkerülhetetlenek, sodrók, hogy talán bőven elég lesz Üdvözítőnk egyetlen szavát megfontolni: *elhitetik, si possibile, még a választottakat is*,¹⁰ melyet (megjegyzem) nem mindenestől, nem teljesen fordítottunk itt le, mert az, hogy *si possibile*, azaz *ha lehetséges volna*^{xiv}, úgy hangzik, mintha Krisztus egyértelműen és változhatatlanul meghatározta volna, hogy nem lehet a választottakat elhíttetni. Pedig Krisztus csak annyit mond, *si possibile*: ha lehet, mintha kétséget támasztana felőle, és függőben hagyná, hogy ilyen nagy botrányokban, ilyen nagy kísértésekben meddig lehetséges magukat a választottakat is elhíttetni. *Ista Dominici sermonis dubitatio, trepidationem mentis in electis relinquit*,^{xv} Krisztus beszédének ez a kétségessége még a választottakat is félelemben tartja, hogy elbuknak-e ilyen kísértések közepette, mert bár a választottak újra fel fognak állani, de a választottak is elbukhatnak e botrányok miatt, és bár van vezetője, de van félrevezetője is. Nézzük azokat az embereket, akiket felmentettek az egyház igazolása és tanúsítása alapján, mert az egyház is *secundum allegata et probata*,^{xvi} azon bizonyítékok szerint ítélt, melyeket lát és hall, s nem azok szerint, melyek el vannak rejtve Isten csalhatatlan tudásában, és ezért, választásunk külső vizsgálódásra hagyatkozik, a *megszentelődésre*; így ír Szent Péter: *az idegeneknek*^{xvii}, *akik ki vannak választva a megszentelés által*.¹¹ *Idegenek* voltak, idegenek a *szövetség* tekintetében, mégis *kiválasztottak*; mert ahogy a családban, a szövetségben, a hívők gyermekei között nem mindenki kiválasztott (mert ahogy a keresztyén szülőktől való születésünk a szövetségben jogot ad nekünk a keresztség szentségére, és ahogy erre igényt tarthatunk, és az egyház nem tagadhatja meg tőlünk, ám ez a születés nem ad jogot a mennyre úgy, ahogy maga a keresztség ad), úgy az idegenek, akik szövetség nélkül valók, nincsenek mind kizárva a kiválasztásból. Szent Péter befogadja az idegeneket a kiválasztásba, de nem másképp, mint megszentelés által; mikor ama hegyre jutunk, a megszenteléshez, jó távlatból láthatunk rá kiválasztásunkra; Isten kiválasztott titeket az üdvösségre, mondja Pál a thesszalonikiaknak,¹² de hogyan? *üdvösségre a Lélek szentelésében*; ez a ti hegyeteket, itt nyílik meg a távlat. E két nagy apostollal egyezésben ír ama *szeregett apostol* is, ő, a vén a kiválasztott asszonynak és gyermekeinek; de mégis, miképpen kiválasztott? *Kiválasztott, ha az ő parancsolatai szerint jár, kiválasztott, ha nem veszíti el korábbi jó munkáit, hogy azoknak teljes jutalmát elnyerje; kiválasztott, ha megmarad a Krisztus tudománya mellett*.¹³ Mindig a *megszentelés* hegyéről tárul fel a *kiválasztásunk* látványa; és a megszentelés máris megdicsőülés volna, ha nem lehetne belőle kiesni;¹⁴ Ha a pénz kísértése miatt Júdás, az apostol, elesett Mesterétől, akkor milyen könnyen elesnek az ilyen kísértés miatt az embereket Mesterüktől, milyen könnyen veszedelmes és romboló tettekre ragadja az őket? Gyermekeink,

¹⁰ Márk 13:22

¹¹ 1Péter 1.1-2

¹² 2Thesszalonika 2:13

¹³ 2János 1-9

¹⁴ Jelenések 2:5

cselédeink, bérlőink milyen könnyen elesnek Isten igazságától, ha előjáróinknak példája erre buzdítja, és pénze ezért jutalmazza őket. A botrány, a kísértés óriás, fegyveres óriás, Góliát, Góliát akinek dárdájának nyele olyan, mint a takácsok zugolyfája,¹⁵ és két lába, melyen dübörög: a *példa*, hogy tedd te is, és az *előléptetés*, ha megteszed.

Ez a *vae* pedig, immár a *passzív* botrányról szólunk, a botrány és a kísértés hevesességéből támad, *quia illusiones fortes*, mert ezek oly erősek önmagukban. És gyengeségünkben támad, *quia infirmi nos*, hiszen mi - és köztünk a legerősebbek is - oly gyengék vagyunk. Épp ezért itt is bőséggel elegendő Üdvözítünk azon szavainak megfontolása, miszerint az ember befogadhatja az ígét, és *örömmel* fogadhatja, s mégis, *temporalis est*, mondja Krisztus, ez csak ideig való, talán időt húzván téblábol vele, mert mihelyst üldözés támad, *illico continuo scandalizaratur*, újra meg újra, mindegyre megbotráncozik és eltántorodik.¹⁶ Marad, de nem azért, hogy Istennek időt szenteljen, noha Isten bár nem ma, de holnap támogatni fogja is ügyét. Marad, de nem azért, mert tiszteli az emberek törvényét, mert törődik a fejedelemmel és az állammal, noha azok bár nem most, de jövőre szövetségeket, kötésekkel létesítenek és nyilatkozatokat tesznek a vallás ügyének megsegítésére. Azonban *continuo scandalizaratur*, mihelyst egy katolikus sereg hadba lép, és legyőzi bármely hadunkat vagy barátunkat, mihelyst egy *ravasz jezsuita* mesét költ, hogy ama sereg már hadba is lépett, vagy hogy ama sereg már itt is van (mert akkor is ezzel ijesztgetik a gyenge embert, ha azok pusztán papír-ágyúk, papír-hadak és pamflet-diadalmak, és még azok sem valójában) mégis *illico scandalizaratur*, költött rémhírekre nyomban megbotráncozik és nyomban veszedelmes következtetésekre jut: *non potens Deus*^{xviii} (dacára annak, amit látok, Isten nem olyan hatalmas Isten, mint amilyennek mondják, mert ellenségeinek hadai győznek ellene), *non sapiens Deus*^{xix} (dacára annak, amit látok, Isten mégsem tesz oly bölcs lépéseket a maga dicsőségéért, melyről annyit beszél, és melyre oly féltékeny, ellenségeinek tanácsai győznek ellene), és végül eljut ide: *non est Deus*^{xx}, nekigyürkőzik, hogy legyőzze saját lelkiismeretét, hogy elhitesse magával, vagy mivel nem hiheti semmiképp, hát (legalább) akarja, hogy ne legyen Isten.

Hogy hát ez a gyengeség meggyógyuljon, vagy megjobbuljon, lássuk most Üdvözítőnk orvostudományát; *ha pedig lábad, kezed, szemed megbotráncoztat téged, abscinde et projice, erue et projice, vágd le azt, vágd ki azt* és vedd el magadtól.¹⁷ Látod Krisztus gyógy módját; nem rendel holmi készítményt, mely csak felforrálja a testnedveket (mert úgy hat minden megbánás, minden lelki furdalás és minden érzés, hogy az embert az ilyen meg amolyan társaság kísértésbe viszi, ahogy az efféle készítmények, melyek felforrallják testnedveit, - felindítják a lelkét), Krisztus orvostudománya nem rendel köpölyözést, sem az üszkös rész kimetszését, mert ez nemcsak *levágás* és *kivágás*, hanem *elvetés* is, a vétkes nedv teljes kiürítése és eltisztítása. Nem féllábra állás, nem kezek váltogatása, nem hunyorgatás, hanem *abscinde* és *erue*: *vágd le, vágd ki*; így aztán, legyen ugyan az a Mestered, a Patrónusod, a Jóltevőd, legyen az a láb, melyen állsz; legyen ugyan az a kéz, mely által megszerzed élelmedet, szerszámaidat, legyen a megmaradásod és előrébbjutásod eszköze; és legyen ugyan az az ember a szemed, akitől elnyered minden világosságodat, és akinek tanítására elkötelezed magad vallásodban, - *abscindatur et projice*, ha megbotráncoztat téged, ha eltántorítja szívedet vallásodtól, vagy lépteid a kegyesség útjától, *vágd le őt*; vagyis vágd el magad a társaságától, és *vedd el őt*, többé közelébe se térj vissza annak a kísértésnek: mert ahogy a bűnnek megvan az tulajdonsága, mint a féregnek, mely mindent megrág (megrágja a lelkiismeretet), úgy az a tulajdonsága is megvan, mint azoknak a férgeknek, melyeket ha darabokra vágsz, ám ha a darabokat egymás mellé teszed, újraegyesülnek; hiába szaggattad szét a bűnt, megtalálja régi darabjait, ha nem tartod biztos távolságban. És mivel maga Isten mondja Dáviddal: *cum perverso perverteris*, hogy Isten a visszással visszas¹⁸ és mivel maga Isten mondja, hogy *azokkal, akik görbe utakon járnak, ő is görbe utakon fog járni*, mivel tehát az emberek magatartása hatással van magára Istenre, fontold meg romlott természetünk ingatagságát, hogy milyen könnyen átháramlik, átáramlik mások vétke ránk, és hogy mely nagyon szükségünk van Krisztus minden orvostudományára: *abscinde, erue, projice, vágd le, vágd ki és vedd el*.

¹⁵ 1Sámuel 17:7

¹⁶ Máté 13:21

¹⁷ Máté 18:8-9

¹⁸ Zsoltár 18:27

De, lássuk immár utolsó megjegyzésünket, a jaj után, mely a botrány erejéből fakad, és a jaj után, mely gyenge természetünk romlottságából fakad, van még egy jaj, mely hajlamosságunkra és hanyagságunkra hull, mikor mások tetteinek túl-aggályos és gyanakvó félreértelmezése miatt botránkozunk meg. Ehhez, végső tekintetben, magával, Üdvözítőnkkel kapcsolatban, elég talán megfontolnunk, amit ő maga mond: *boldog, aki énbennem meg nem botránkozik.*¹⁹ Azonban *quis homo*, micsoda az ember, hogy meg ne botránkoznék Őbenne és Evangéliumában? *Qui non erubescit, aut timet*, micsoda az ember, hogy meg ne szégyellné az Evangéliumot, s ne rettegne miatta; és ne kívánná, hogy vallása, melyet követ, több szabadságnak és kevesebb félelemnek vallása volna? Látjuk, hogy bár Krisztus keresztyét, a megfeszített Krisztust naponként kiábrázolták a zsidóknak az áldozataik, és hirdette nekik próféták sora, Krisztusnak ez a keresztye mégis *scandalum judaeis* volt,²⁰ botránkozás volt a zsidóknak; és (ahogy az apostol mondja) *stultitia graecis*, a pogányoknak pedig, akiknek nem volt olyan előkészületük az evangéliumra, mint volt a zsidóknak a törvényük és az áldozataik révén, nekik pedig pusztán bolondság volt az evangélium, olyan vallás, mely ellenkezik a természettel és az ésszel, mégis maguknak zsidóknak botrány volt, megütközés köve; zokon vették, hogy eme vallás oly keskeny utat hagyott nekik *kéjre* és *kamatra*; s hogy mindenkit a mennyek országába hívott, míg a zsidók egy evilági országot vártak messiásuktól. Így van ez valóban, Krisztus és Evangéliuma botrány lesz mindazoknak, akik árat akarnak szabni Krisztusért, melyen aztán áruba bocsáthatják Evangéliumát. És ha a dézsma, vagy a dézsma megváltása megfelel az ilyeneknek, mondjuk most egy krajcár hamar, aztán máskor majd valami rendkívüli hozzájárulás, ha valami rendkívüli tudományt lehet szerezni vele, ha ez megfelel nekik, el is veszik. De ha el kell jönnie, hogy *non pacem*, mert Krisztus megmondja, hogy nem békességet hozni jött, hanem hogy háborút keltsen,²¹ ha tehát hadsereget kell fenntartanunk az Evangélium ügyéért, és ha elérkezik, hogy *odisse vitam*, hogy meg kell gyűlölnünk atyánkat, anyánkat, gyermekeinket és a magunk életét az ő evangéliumáért, ez túl nagy ár, *nolumus hunc regnare*, lám az evangélium zsarnokot terem, és mi nem akarunk zsarnoki kormányzat alatt lenni. Ha törvényével kormányoz, és beéri vele, hogy minden vasárnap eljövünk templomába és minden Húsvétkor úrvacsorázunk, akkor tudunk élni törvénye alatt; de ha jogkörét gyakorolni kezdi, és rendkívüli köteleességekre kényszerít, hogy minden egyes tettünkre ügyeljünk, hogy vonjuk számadásra magunkat szavainkért és gondolatainkért, akkor botrány, megütközés köve nekünk a Krisztus és Evangéliuma, akkor utunkban áll, visszatart célunktól, kéjunktól, kamatunktól. De ha legyőzzük az evangéliumnak ezt az egy botrányát, hogy ne szégyelljük és ne féljünk miatta (vagyis megelégszünk azzal, hogy az evangélium elégséges üdvösségünkre, és aztán készséggel szenvedünk ezért az evangéliumért), ha lemondunk erről a botrányról, semmi más meg nem rendít minket. *Nagy békességük van a te törvényed kedvelőinek,*²² mondja Dávid; akik szeretik törvényedet, akik minden dolog elébe helyezik, és nagy békességük van azoknak, akik így tesznek, mondja. Miben áll ez a békesség? Ebben: *et non illis scabdalus, a te törvényed kedvelőinek nagy békességük van, és nincs botránkozásuk,*^{xxi} semmi nem ütközteti meg őket. *Nem vették az igaz semmi bántásba*, mondja Salamon, Dávid fia;²³ nem mintha az igazak soha ne tapasztalnának evilági nyomorúságot, de az a nyomorúság nem teszi őket nyomorulttá; bármely is legyen az a rossz önmagában, nem lesz rossz a számunkra, hanem *omnia in bonum, minden a javukra van, azoknak, akik Isten szeretik.*²⁴ *És kicsoda az, aki bántalmaz titeket, ha Istennek követői lesztek?*²⁵ - mondja Szent Péter, a gonoszok nem követnek titeket abba az idegen országba,²⁶ társaságuknak nincs helye a mennyekben; ha a tiédnek lesz, oda nem követnek téged. Azaz követnek, miként az is, akinek eszközei emezek, az ördög; *de álljatok ellene az ördögnek, és elfut tőletek.*²⁷ A vallási állhatatosság megtompítja minden kardnak életét, kioltja minden tanácsnak szellemét, megdermeszti bármely sereg erejét, megnyitja bármely útvesztő sarkát, és nemcsak hatástalanítja és lehetetleníti az Isten és szolgálói ellen szótt, legravaszabb összeesküvést

¹⁹ Máté 11:6

²⁰ 1Korinthus 1:23

²¹ Máté 10:34

²² Zsoltár 119:165

²³ Példabeszédek 21:20

²⁴ Róma 8:28

²⁵ vö. 1Péter 3:13

²⁶ Filippi 3:20

²⁷ Jakab 4:7

is, hanem gúny tárgyává is teszi azt; nemcsak azért, hogy a világ lássa *dimitacum de coelis*, a mennyekből harcol az Úr szolgálóiért,²⁸ hanem hogy lássa: *irredibit in coelis*, hogy az egekben lakozó kineveti, megcsúfolja őket;²⁹ lerontja őket, és megvetéssel rontja le őket. Dávid imádsága: *libera me, domine, ab homine malo*, szabadíts meg engem, Uram, a gonosz embertől,³⁰ hatalmas, áradó, végtelen zsoltár, mert ott van minden emberben, minden asszonyban, minden tetteben egy gonosz ember (alkalom és kísértés); *coluber in via*, kígyó van minden úton,³¹ veszedelem minden hivatásban. De Szent Ágoston megválaszol erre az imádságra és ellene veti: *liberet te Deus a temet, noli tibi esse malus*;^{xxii} Isten óvjon meg magamtól, hogy nem legyek gonosz embere önmagamnak, hogy ne vigyem magamat kísértésbe, és semmi meg ne botránkoztasson. Ezért meghatározó, hogy levessük ama természetes, de romlott hanyagságunkat, hogy szeretetlenül kiforgatjuk, amit mások tesznek, különösen azok, akiket Isten a maga helyébe állított kormányzásunkra; hogy azt gondoljuk: nincs már mit tenni, ha nem történt meg minden; hogy nem kell a visszaéléseket kiigazítani, mert nem szűnt meg mind egycsapásra; hogy vége a protestánsoknak, ha csak egy pápista is van még a világon. Megváltónk ama szavairól, melyet az ítélet utolsó napjáról mondott, hogy *az embernek Fia elküldi az ő angyalait, és az ő országából összegyűjtik, omnia scandala, a botránkozásokat mind*,³² Kálvin tudósan és bölcsen ezt mondja: *qui ad extirpandum quicquid displicet praepestere festinant*: azok, akik nagy igyekezettel akarnak mindent egyszerre megjavítani, *antevertunt Christi iudicium et ereptum Angelis officium sibi temere usurpant*, elébe vágnak Krisztus ítéletének, és az angyaloktól elragadott tisztet vakmerően bitorolják.^{xxiii} Krisztus az összes botrány és megütközés eltisztítását és eltávolítását az utolsó napra tartotta fenn; az egyház angyalai, a lelkészek, az állam angyalai, az államférfiak, nem tehetik meg ezt, és maguk a mennyei világ angyalai sem tehetik ezt az ítélet napjáig. Minden botrányt nem lehet megszüntetni ebben az életben, de már sokkal több megszűnt volna, ha az emberek nem volnának oly készségesek gyanakodni, kiforgatni, és a botrány nevével felbillogozni minden tettet, minek nem látják útját-végét; mert egyház és állam angyalainak (e szférában feletteseinknek) ez a gyanúsítása, irigylése, kiforgatása minket arra visz, hogy magát Isten gyanúsítsuk, irigyeljük, hogy elfordult tőlünk, hogy megtagadott minket, ha nem szabadít meg minket, nem állít helyre minket akkor és azon eszközök révén, amit mi előírunk neki; így magával Istennel szállunk vitába, bizonykodván, hogy ha Isten valami jót akarna nekünk, nem adna azoknak kezébe, akik nem tesznek velünk jót. Vezess vissza mindent ama drága középszerre; ha érzéketlen vagy Isten dicsőségének, vagy igaz tiszteletének és vallásának bármely hanyatlása, bármely csökkenése iránt - ez vallástalan ostobaság; de ha oly aggodalmas, oly félénk, oly nyugtalan, oly gyanakvó vagy, hogy azt hiszed, minden ami történt, ennek érdekében történt - ez lázongó irigység, szívbeli szatírkodás, íratlan rágalom, és Istennek is van csillagkamarája, hogy megbüntesse az íratlan rágalmakat, mielőtt még nyilvánosságra kerülnének, a rágalmakat a törvény ellen, *még a te gondolatodban se átkozd a király, és gonoszt ne mondj*.³³ Ha nem jajongsz, mikor érzed a rosszat, mely ránk hullhat - ez kökeménység; de lám, még a legkeményebb kő, a márvány is sír, ha csúf az idő; de ha minden *lehetséges* dolgot *szükségessé* teszel (valami megtörténhet velünk, hát meg is kell történnie), és ha az esetleges és járulékos dolgokat a tanácsok következményének tartod (valami történt velünk, és azok intézkedései miatt történt, akiknek kezén van a kormányzás) - ez saját lelkünk feldúlása, és meggyalázása, bemocskolása Isten képének, Isten ama képmásának és hasonlatosságának, melyet ő ruházott azokra, kikről maga mondja: *istenek vagytok*.³⁴ Isteni dolgokban legfőképpen *hitünket* gyakoroljuk, amit nem értünk, hisszük. Polgári dolgokban, amik fölöttünk állnak, az államügyekben *reménységünket* gyakoroljuk; azok az utak, melyeket nem látunk, reméljük jó célokra futnak. Polgári eljárásokban egymás között *szeretetünket* gyakoroljuk. Azokról is hinnük kell, hogy készek Isten szolgálatára, akiknek nem látunk szívébe. Ha tehát Krisztus mindössze két jaj-ban kiáltotta ki a jaj-t: *vae quia fortes illusiones*, jaj, mert a botrányok és megütközések természete oly erős, és *vae quia*

²⁸ Bírák 5:20

²⁹ Zsoltár 2:4

³⁰ Zsoltár 140:1

³¹ 1Mózes 49:17

³² Máté 13:41

³³ Prédikátor 10:17

³⁴ Zsoltár 82:6

infirmi vos, jaj, mert oly erőtlének vagytok magatokban, akkor mi nem teremtünk egy harmadik jaj-t: *vae quia praevaricationes*, jaj a színlelések miatt, és nem gyanúsítjuk magyarázzuk félre szeretetlenül őt (hogy nem törődik velünk), sem szolgálait (hogy nem hajtják végre terveit), sem senki mást; és ha Isten oly földre helyezett minket, ahol nincsenek farkasok,

^{xxiv} akkor mi nem gondoljuk, hogy *hominem homini lupus*, nem képzeljük, hogy mindenki farkasunk lenne, vagy pusztulásunkra törne. De ahogy a bárkában voltak oroszlánok is, ám ott az oroszlán befogta száját és behúzta körmeit (az oroszlán nem ártott senkinek a bárkában), és ahogy voltak viperák és skorpiók is a bárkában, de a vipera nem mutatta ki fogát, és a skorpió nem emelte farkát (a vipera nem mart meg senkit, a skorpió nem csípett meg senkit a bárkában) (mert ha zavart támasztottak volna ott, csak a tengerbe, a végzetes romlásba menekülhettek volna), úgy minden államban (noha az állam a béke és megmaradás bárkája) vannak némely oroszlánok, kik elnyomnak és hatalmukkal visszaélnék; de *vae si scandalizamur*, jaj nekünk, ha megbotránkozunk ezen, és lázadva becsmételjük az államot és a kormányzatot, mert némely effélék vannak minden egyházban is (noha az egyház a hűség és a becsület bárkája), vannak viperák, viperák, kik anyujukból rágiák ki magukat, emberek, akik ledöntik a vallás alapételeit; de *vae si scandalizemur*, jaj, ha mi annyira megbotránkozunk ezen, hogy emiatt elszakadunk attól az egyháztól, mely megkeresztelt minket. Az oroszlán böszítése, a vipera nyugtalanítása – ez növeli a veszedelmet; az első pofon okozza a bajt, de a másodikból már összetűzés lesz; és akik nem tűnnek el semmiféle visszaélést az államban és az egyházban, sokszor veszedelmesebbek, mint a visszaélés, mellyel szembeszállnak. Csak maga Jézus Krisztus mondhatta a viharak, *tace, obmutesce*, hallgass, némulj el,³⁵ ne harsogj, ne bömbölj tovább; egy csapásra csak ő csendesíthette le a vihart. Az a jó nekünk, ha horgonyt vetve kimenekülhetünk a viharból; ha tehát Istenre bízunk magunkat, tőle remélünk, reá hagyatkozunk, és ebben a bizalomban horgonyzunk, míg tombol a szélvihar. Az a jó nekünk, ha újra meg újra kikötve kiállhatjuk a vihart a tengeren; ha tehát megőrizzük és megtartjuk jelen állapotunkat az államban és az egyházban, noha ilyen úton nem gyarapodunk, nem nyerünk, de nem is veszítünk, míg tart a szélvihar. Az a jó nekünk, ha bár vitorláinkat be kell vonnunk, s árbocunkat ki kell emelnünk, mégis a hajótörzs fennmaradhat; tehát, az ellentmondás vagy üldöztetés viharában az állam és az egyház, noha el kell fogadniuk a korábbinál rosszabb feltételeket, és le kell mondaniuk korábbi külső dicsfényükről, mégis képesek fennmaradni és úszni a vízen, és megőrizni magukat Istennek további dicsőségére, ha majd elmúlt a szélvihar; csak Krisztus csendesítheti le a vihart; az a jó keresztyén, aki a viharon át tud hajózni, vagy ki tud belőle jutni, vagy fenn tud benne maradni, minden igyekezettel, amit csak megtehet, türelemmel, ha már nem tehet többet, túléli a vihart, és nem hagyja el miatta hajóját, tehát nem botránkozik meg a visszaélések miatt sem az államon, sem az egyházon, melynek tagja ő. A bárka: béke, a béke: jó viszony egymással, egymás jól-értése, mert ha türelmetlenségünk elszakít békénktől, és így bárkántól, a bárkán kívül nincs más, csak tenger; Róma feneketlen és parttalan tengere azt reméli, hogy elnyelhet minket, ha egységünk felbomlik egymás szeretetlen félremagyarázása miatt; Isten békéje az a *békesség, mely minden értelmet felülhalad*;³⁶ tehát az emberek még értelmüket is vessék alá és adják fogságra e béke szeretetének, hogy ha értelmükkel nem látják okát, hogy miért kellett ennek vagy annak, így vagy úgy történnie, vagy miért kell valamit így meg úgy elszenvedni, akkor Isten békessége, azaz szeretete, haladhassa meg értelmüket, és emelkedhessen fölébe; mert bárhogy is váltakozzanak az emberi indulatok vagy a viszontagságos és visszás ügyek, vagy bárhogy is jusson érvényre az egyik a régi Róma ama két nagy axiómája vagy közmondása közül: *salus populi suprema lex esto*, a nép üdve a legfőbb törvény, majd *quod principi placet, lex esto*, ami a fejedelemnek tetszik az a törvény, mondom, akárhogy is váltakozzék a két törvény, mi ragaszkodjunk a Törvény ama szabályához, amit az apostol rendel, hogy *a parancsolatnak végcélja a szeretet* legyen,³⁷ mert nem lehet egy parancsolatot sem megtartani (még azokat sem, melyek az első törvénytáblán vannak), ha azzal kérkedvén, hogy megtartom e parancsolatot, vagy Istennek szolgálók, szeretetlen véleményét alkotok a másik emberről. Először tehát: *fundamentur et*

³⁵ Márk 4:39

³⁶ Filippi 4:7

³⁷ 1Timótheus 1:5

radicemur in charitate, gyökerezzünk meg és vegyünk alapot a szeretetben,³⁸ (mert mi abban az egyházban gyökerezünk, mely szeretettel gondol arra az egyházra is, mely szeretetlenül kárhoztat minket), aztán *ut multiplicemur*, sokasodjon köztünk a kegyelem és békesség,³⁹ (azaz a külső békességünkhöz adjon Isten szívünkben belső békés lelkiismeretet), és végül, *ut abundemus*, hogy ne csak növekedjünk (ahogy az apostol mondja), hanem (teszi hozzá) bővelkedjünk is a szeretetben egymás iránt és mindenki iránt,⁴⁰ mert ez bővelkedő és túlradó szeretet (amennyiben jót hiszünk a jelenvalókra nézve, és ahol ezt nem tehetjük, ott jót remélünk a jövődőkre nézve) - ez óv meg legjobban, ez a legjobb ellenszer a jaj ellen e textusban: *Jaj a világnak a botránkozások és megütközések miatt*; amit nevezhetünk aktív botránynak, de sokkal inkább passzívnak számít, és bár elsősorban *quia illusiones fortes*, azért gyötör minket, mert ama botránnyok oly erősek, s aztán *quia infirmi nos*, mert mi oly gyengék vagyunk, mégis e tekintetben azért fenyeget minket a leginkább, *quia praevaricatores*, mert azzal, hogy másokat hanyagul, irigyen, gyanakvással, szeretetlenül magyarázunk, kiteszük, sőt felajánljuk magunkat, hogy botránnyok tépázzanak.

(1620 novembere?)

© fordította: Bogárdi Szabó István

³⁸ Efézus 3:18

³⁹ 1Péter 1:2

⁴⁰ 1Thesszalonika 3:12

Jegyzetek:

ⁱ Ywh – vö. Ézsaiás 1:24

ⁱⁱ σκαΐεiv

ⁱⁱⁱ Károli: *bántásomra*

^{iv} Károli: *hogy veszedelmére legyen*

^v *Applicare passivis activa* – tkp. *felszítja a szunnyadó parazsat.*

^{vi} A négy hippokratieszi vérmérseleti alkatot sorolja: kolerikus, flegmatikus, szangvinikus és melankolikus.

^{vii} *Juan Maldonado (Maldonatus)* spanyol jezsuita teológus és bibliamagyarázó.(1533-1583)

^{viii} *Vincentius Rhegius* spanyol jezsuita teológus és bibliamagyarázó (1544-1614)

^{ix} *Aranyszájú (Chryszosztomosz) Szent János* (347–407)

^x *Szent (Nagy) Euthymiosz* (377-473)

^{xi} *Theophylaktosz* †1107

^{xii} vö. *Tridenti Zsinat: Decretum de Editione et Usu Sacrorum Librorum*: Praeterea ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut nemo, suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, Sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum Sanctarum, aut etiam contra unanimen consensum Patrum, ipsam Scripturam Sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo umquam tempore in lucem edendae forent. Qui contravenerint, per Ordinarios declarentur, et poenis a iure statutis puniantur

^{xiii} *ennek értelme a megfelelőbb* – vö. Kálvin, *Evangéliumi Harmónia* ad loc.

^{xiv} King James Version: *if it were possible*

^{xv} *Sanctus Gregorius Magnus (Nagy Gergely* pápa, 540 –604): *Homiliarum in Ezechielem prophetam*, hom.9.

^{xvi} *Állítások és tények alapján*

^{xvii} Károli: *jövevényeknek*

^{xviii} *Isten nem hatalmas*

^{xix} *Isten nem bölcs*

^{xx} *Nincs Isten*

^{xxi} Károli: *bántódásuk.*

^{xxii} *Isten szabadítson meg téged önmagadtól, hogy ne légy magadnak ártására* – vö. *Augustinus*, *Sermo* 42: „Si ab homine malo libero te, prius es liberandus a te ipso. Te ipsum pateris malum, noli te ipsum pati malum...Ergo quando petis ut liberet te Deus ab homine malo, attende te, noli tibi parcere: te a te liberet.”

^{xxiii} *Kálvin*:É *Evangéliumi Harmónia* ad loc.

^{xxiv} Donne korában általánosan elterjedt nézet volt, hogy VII. Henrik idején (1485-1509) a farkasok kipusztultak Angliában.